

8. Nový teror. Druhá heydrichiáda

Období toho nejstrašnějšího nacistického teroru Češi později chápali jako zvláštní epochu a nazvali je „heydrichiáda“. Tím zprvu rozuměli jen hrůzné údobí po atentátu. Avšak i Heydrichova krvavá vláda od září 1941 do května 1942 si zaslouhuje takové pojmenování. Odnedávna se tudíž hrůzovláda po atentátu nazývá „druhou heydrichiádou“. Tento pojem znamená, že Heydrich byl ještě všudypřítomný, i když již ležel na Hřbitově invalidů. Rukopis jeho nástupce se stejně nijak zvlášť neodlišoval, nyní jen odpadlo přikrašlování, neboť dříve se tvrdilo, že šéf masového zabíjení byl u dělníků a zemědělců oblíben. Jeho nástupce Kurt Daluge se ani v nejmenším nenamáhal, aby v takovém vytváření mýtů pokračoval.

Pražskou hrůzovládu řídily pod znamením hákového kříže složky SS, SD a gestapa. Jednotlivé služebny SS vytvořily v Praze hustou síť; velitel Zbraní SS sídlil v ulici, procházející bývalým ghettem kolem Staronové synagogy, v Pařížské 27, tehdejší Norimberské ulici. SD sídlila v Bubenči, v ulici Cesta Sasů (nynější ulice Na Seníku). Centrála gestapa byla v centru města, v nynější ulici Politických vězňů 20, někdejší Bredovské ulici: byl to bývalý Petschkův palác,²⁰⁴ kde předtím sídlilo ředitelství firmy Petschek, banka a báňská akciová společnost. Lidově se mu říkalo Pečkárna, jméno, které budilo bezmeznou hrůzu. Dnes tam sídlí ministerstvo průmyslu a obchodu. Pamětní deska na rohu připomíná šest let, během nichž odtud gestapo šířilo hrůzu. Ještě dnes

204/ V budově je od roku 1990 instalována expozice Památník Pečkárna, kterou spravuje Český svaz bojovníků za svobodu. Pozn. red.

působí tato budova svým procovským šedočerným sloupovým v průčelí tísnivě a připomíná spíš pevnost. V jejím sklepení se mučilo.

O životě uvnitř Pečkárny toho ven mnoho neproniklo. Ti, kdo tam pobývali nedobrovolně a dostali se ven, o tom mluvit nechtěli, a v období stalinismu o jejich zkušenost nikdo ani neměl zájem. Ti, kdo tam pracovali dobrovolně, nacisté, kolaboranti, zrádci, udavači, později náhle nic nevěděli. Ve čtvrtém poschodí bývalo oddělení gestapa, které mělo na starosti parašutisty. Od atentátu tam bylo všechno vzhůru nohama. Po několika dnech přivlekli také Čecha Nikolause Martina, ten dobře rozuměl německy. Na prvním seznamu zastřelených, který byl ohlašován v pražských novinách v silném černém rámečku, byl uveden otec jednoho přítele, prezident civilní letecké dopravy. Seznamy zastřelených se den ode dne prodlužovaly.

Martina zatkli v jeho zaměstnání a v poutech přivezli na ústředí gestapa - neměl tušení, co proti němu mohou mít, s odbojem přišel do styku jen náhodou, při jednom milostném románku. „Šli jsme dlouhou chodbou s četnými dveřmi. Všude stáli muži s obličejem ke stěně; na některých bylo vidět, že byli mláceni. V místnosti, do níž jsme vstoupili, stály dva psací stoly a očekávali mě čtyři muži. Muž, který mě přivedl, s jedním z nich promluvil, ale já jsem nerozuměl, co mu říká. Oslovený ke mně přistoupil, posadil se proti mně na psací stůl a nohy si dal na židli. Byl v civilu, vypadal velice mladě, měl hranatou tvář a řídké hnědé vlasy.“²⁰⁵

Martinovi na gestapu jen tykali, mluvili německy, zdvořile. Tento muž vzbudil podezření, protože požádal o propustku, aby mohl navštívit sestru v Litoměřicích. Na otázku, co si myslí o atentátu, odpověděl chytře a předstíral

205/ N. Martin, *Pražská zima. Jeden docela obyčejný život*, Praha 2011, str. 84.

rozhořčení. Pak se musel venku postavit tváří ke zdi vedle ostatních čekajících. Když ho předvedli zpátky k výslechu, byly tam dvě ženy, které měly jako očitě svědkyně atentátu zjistit, zda ho viděly. Měl štěstí, ženy zavrtěly hlavou. Když prohlásil o aktovkách, které se našly na místě činu, že je nezná, zavedli ho opět k výtahu. „Když jsme jeli dolů a potom procházeli vstupní halou, nebyl jsem už schopen myslet. Cítil jsem se naprosto vyčerpaný. U vchodu mi dala služba podepsat prohlášení, že o tom, co jsem v budově viděl a slyšel, nebudu s nikým hovořit. Aspoň myslím, že tak nějak to prohlášení znělo, protože jsem ho podepsal, aniž jsem si to pořádně přečetl.“²⁰⁶

Tak hladce to probíhalo zřídkakdy. I nepatrná neobratnost, sebemenší protest proti tomu, proč je člověk podezříván, mohly znamenat vězení, týrání a na konci koncentrační tábor Mauthausen nebo zastřelení v Kobyliších.

Český tlumočník Schwertner musel pracovat v budově gestapa několik let. Ke své práci byl donucen a podléhal šéfovi oddělení abwehru, který se příznačně jmenoval Oskar Fleischer (něm. „řezník“). Schwertner se brzy dozvěděl o týrání, které nešlo utajit. Nabyl dojmu, že je Fleischer „ras, negramota a surovec, všechno chtěl z lidí jen vytlouci, a tak bil a bil...“²⁰⁷

Kdo chtěl v tomto pekle projevit solidaritu, musel mít silné nervy a švejkovskou náturu, napůl nevinátka, napůl vykuk: obvyklá lest utlačovaných. Když seděli v gestapáckém sklepení Novákovi z Libně, ochotná, ale lehkomyšlná sousedka si o ně dělala starost. Viděla totiž, jak si po atentátu zraněný Kubiš u Nováků umýval krev z obličeje, a tak mu dala čistou manželovu košili. Sama tedy měla dost důvodů, aby mlčela jako hrob. Když však byli Novákovi již týden pryč, šla se tato paní na gestapo poptat, jak se Novákovým

206/ Tamtéž, str. 86.

207/ M. Ivanov, *Atentát na Reinharda Heydricha*, str. 275.

daří a zda něco nepotřebují. „Jenže ten úředník na mě křičel, že se jim daří výborně a proč se o to starám, jestli sem chci taky přijít. Tak se mu podívám do očí a povídám: ‚Mně jde o to, že mají v kuchyni nudle a ty nudle zplesnivěly a teď to smrdí na celý barák...‘“²⁰⁸ Takových drobných hrdinství mohla být spousta, jen o málokterých se však dochovalo svědectví.

Kubiš přenocoval 27. května snad ještě jednou u tety Marie na Žižkově, 28. však rozhodně u Ogounových. Dovlekl se tam k smrti unavený. Nejdříve ho schovali, v Dejvicích totiž bydlela spousta nacistických pohlavárů a každý den bylo třeba počítat s domovní prohlídkou. Protože měl Kubiš zjevné zranění, vůbec nesměl vyjít z domu. Gabčík zůstal od 28. května po čtyři noci pod Hradem u Marie Žilanové, která pomáhala při akci proti Škodovce, a dům opustil až 1. června, kdy ho přemístili do krypty.

Opálka zůstal u vdovy v Dejvicích, kde bydlel od 24. května 1942 ve Velvarské ulici u gymnázia, nedaleko dnešní stanice metra Dejvická. Muže té paní nacisté popravili v roce 1941, a tak jí bylo jedno, co se stane s ní. Nenáviděla nacisty z hloubi duše, což podporovalo její solidaritu s pronásledovaným. Opálka u ní zůstal až do 30. května, pak ho ubytovatelčina přítelkyně odvedla. Nakonec se i on uchýlil do krypty. Jako voják s nejvyšší hodností se tam ujal velení, aby zabránil zkratovému jednání deprimovaných parašutistů. Zatímco Valčíkova fotografie byla všude na pátracích plakátech, jména a snímky Kubiše a Gabčíka dosud známy nebyly. Na jejich stopu poštval tajnou policii teprve zrádce Čurda.

Ještě v den útoku rozšířil Frank „civilní výjimečný stav“²⁰⁹ na celý Protektorát. „Kdo osoby, které měly účast na spáchání atentátu, přechovává nebo jim poskytuje pomoc, anebo

208/ Tamtéž, str. 266.

209/ D. Hamšík; J. Pražák, *Bomba pro Heydricha*, str. 190.

maje vědomost o jejich osobě anebo o jejich pobytu, neučiní žádné oznámení, bude zastřelen se svou rodinou.“ Přesně vzato by měl teror postihnout jen ty, kdo Gabčíkovi a Kubišovi pomáhali, na takové omezování však gestapo nedalo. Vyvražďování celých rodin ještě prohloubilo negativní vztah Čechů k Němcům a otevřelo cestu lynčování z května 1945 a odsunu.

Hitlerův požadavek 10 000 mrtvých zmírnil Himmler večer dálnopisem z 21.05 hodin. Chtěl dát zatknout 10 000 rukojmích, „především veškerou opoziční inteligenci“.²¹⁰ Tato linie se osvědčila v Polsku: zničení duchovní elity okupované země. Jinak se mělo „z této české inteligence zastřelit již dnes v noci 100 nejvýznamnějších“. Každý den brali Pražané noviny do rukou celí rozechvělí, zda se na první stránce v černém rámečku neobjeví nějaké známé jméno.

Dne 28. května 1942 přišla do města silná vojenská posila. V první noci pročesávalo jednotlivé městské čtvrti 21 000 Němců; patřili k nim i příslušníci wehrmachtu, nikoli jen esesmani a pořádková policie. Během příštích dní jich bylo celkem 60 000. A to všechno kvůli dvěma atentátníkům, jejichž snímky ani jména nikdo neznal, neboť popisy vyděšených očitých svědků se nedaly použít.

Státní tajemník Frank, knihkupec z Karlových Var, již dávno patřící k těm českým Němcům, kteří Čechy zběsile nenáviděli, vydal hrůzný rozkaz, který by mu v roce 1945 sám stačil zajistit šibenici: „Nařizuji, že ve službě i mimo službu je nutné použít ihned střelné zbraně při sebemenším podezření útoku ze strany Čecha anebo při sebemenším odporu při zatýkání. Lépe deset Čechů mrtvých než jeden Němec uražený nebo zraněný!“²¹¹ Fakticky tak mohl každý německý ozbrojenec zabít kteréhokoli Čecha. Důvody se snadno našly, ale vlastně se na ně ani nikdo neptal. Svou

210/ Tento a následující citát: tamtéž, str. 213.

211/ Tamtéž, str. 231.

strategií eskalace strachu se Frank osvědčil jako Heydrichův dobrý žák: „Tvrdé zásahy, politická individuální opatření, uměle vyvolané ovzduší a plánovitě napínání nervů Čechů, věci, jež vedly ke stupňování strachu až k pověstem o chystaném decimování celého národa.“²¹²

A jak se chovali Češi? Neurvalí esesáci viděli jen působení hrůzy, avšak i zde byly zprávy SD a protokoly o popravách přesnější. Popravy přinášely spoustu práce i byrokratům, a tak vyrobili předtištěný policejní formulář, kde stačilo jen vyplnit rubriky. Věc zněla „Výkon rozsudku zastřelením“.²¹³ Rubrika pro potomstvo nejzajímavější nesla záhlaví „Chování odsouzených“.²¹⁴ Při popravě v Kobylicích 30. května 1942 například odsouzení vyslechli rozsudek smrti „odhodlaně a zpříma. Jeden z mužů odpověděl ironicky ‚Děkuji‘. Všichni odsouzení odmítli dát si zavázat oči. Byli zastřeleni vstoje.“ Dne 3. července, opět v Kobylicích, stanulo před hlavními katů 40 mužů a 7 žen. „Popravčí komando“ čítalo 25 mužů, „pracovní četou“, jejímž úkolem bylo odvézt mrtvé do krematoria, tvořilo 37 mužů, „strážní uzavírací četa“ měla 20 lidí. Konstatování smrti prováděl lékař SS. Tomu, co se zde venku dalo, tedy přihlíželo celkem 83 mužů. Bylo zaznamenáno chování odsouzených: „Šest mužů volalo v českém jazyce Ať žije republika!“

Za zmínku ještě stálo, že krematorium je tou spoustou mrtvých přetíženo, takže mrtvolky byly uloženy „do chladného prostoru“.

Protokol o popravách v Pardubicích ze dne 11. června 1942 uvádí: „Co bylo zvláště udivující, jak sebejistě a neohroženě se chovaly ženy.“ Jindy vykřikl jeden z Čechů německy: „*Es lebe das bessere Deutschland!*“ (Ať žije lepší Německo!) Ty, kteří byli na základě rozsudku stanného

212/ Tamtéž, str. 237.

213/ Tamtéž, str. 234.

214/ Tento a následující citáty v této souvislosti: tamtéž, str. 235–237.

soudu zastřeleni, okamžitě ukládali do rakví, odváželi do krematoria a pod policejním dozorem zpopelňovali.

Frank a SD zjišťovali, že Němci s terorem proti Čechům nejsou zcela spokojeni, mnozí říkali: Čechům se ještě pořádek vede příliš dobře. Dne 1. června napsal Frank Daluegovi, poté co mu oznámil, že Češi mají „velký strach“,²¹⁵ toto: „Němci doufají, že dosavadní opatření jsou jen začátkem. Co se dosud proti Čechům podniklo, není prý dostačující.“

Velitel Bezpečnostní policie Horst Böhme, známý jako mimořádně brutální a omezený pohlavár SS, byl možná iniciátorem krvavé lázně v Lidicích. Patřil ke zvláštní kategorii esesáků, které si Heydrich držel pro speciální, neobyčejně bezohledné akce. Heydrichův nejdůležitější spolupracovník tohoto ražení se jmenoval Alfred Naujocks a odpovídal za řadu zásahů proti německým emigrantům v zahraničí. Proslul přepadením vysílačky Hlívce v roce 1939 a únosem ve Venlo.²¹⁶ Podobně Böhme v roce 1935 vstoupil ve známost nezdařeným pokusem o atentát na emigrantskou vysílačku Otty Strassera Černá fronta u Prahy. Na výraz díky ho Heydrich v roce 1939 jmenoval šéfem pražské SD a Bezpečnostní policie. Gestapák Pannwitz se později o Böhmovi vyjádřil způsobem, jímž ubral na vině Heydrichovi, Frankovi, Daluegovi i ostatním: „Böhme. To byl pravý krvavý pes Protektorátu.“²¹⁷ Týž napsal 6. června 1942, tři dny před vypálením Lidic: „Ačkoli se německé obyvatelstvo dosud chová naprosto ukázněně, ve svých náladách dává jasně najevo, že je připraveno vzít spravedlnost do svých rukou a šovinistické Čechy a příslušníky inteligence jaksepatří spráskat.“²¹⁸

215/ Tento a následující citát: tamtéž, str. 235.

216/ Jednalo se o únos tří důstojníků britské a nizozemské tajné zpravodajské služby německými příslušníky SS. Došlo k němu krátce po začátku války 9. listopadu 1939 u německo-nizozemské hranice u města Venlo. Pozn. red.

217/ H. Pannwitz, *Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha*, str. 78.

218/ Praha, SÚA, 109-14-53, fol. 14.